

Szegedi problémák.

E vázlatnak az a célja, hogy rámutasson a szegedi múlt, illetően a szegedi szellemiség kutatásának egynémely hézagosságára. A tenni-valók általánosságban kétirányúak:

1. az eddigi kutatások folytatása, a meglévő eredmények revíziója és kiegészítése, új szempontok kitűzése és

2. egy — akárcsak ideiglenes — szintézisnek megalkotása, egyben a szegedi (végső eredményben: az alföldi) magyar léleknek az egyetemes magyarság előtt való alapos igazolása, rehabilitációja. Hiszen még manapság is unalomig hallhatunk olyan hangokat, nem is okvetlenül rossz-hiszemű vélekedéseket, amelyek Szegeddel kapcsolatban csak a legutóbbi időkben más magyarok, nem szegediek közbenjárására hajlandók mélyebb szellemi kultúráról beszélni, az autochtón szegedi néptől pedig szinte teljesen elvitatnak mindennemű önkéntes kezdeményezést.

Előre kijelentjük, hogy következő célkitűzéseink a legtávolabbról sem akarják Szeged nagyérdemű kutatóinak: *Dugonics* Andrásnak, *Vedres* Istvánnak, *Jerney* Jánosnak, *Varga* Ferencnek, *Vass* Mátyásnak, *Kovács* Jánosnak, továbbá *Szentkláray* Jenőnek, *Szilády* Áronnak, *Karácsonyi* Jánosnak, másoknak és a két legnevezetesebbnek: *Reizner* Jánosnak és *Kálmány* Lajosnak (az élőkrol nem szólván) munkáját megszólalni, érdemeit kisebbiteni. Hiszen az alábbi megfontolások meg sem is születhettek volna az ő áldozatos úttörésük nélkül. Ővük a tisztelet, mienk követésüknek a kötelessége. Gondoljuk: éppen ők biztatnák leginkább a félénk utódot a további munkára: a tudomány szolgálata mellett a szülőföldnek még értőbb szeretetére.

A keresett szintézis munkájának ismét kétirányúnak kellene lenni:

a) egy — ha szabad így szólnunk — redukciós eljárásnak, amelyik elsőfokon a szegedi vallási karakter, másodfokon pedig a művészi megmutatkozás: szegedi népköltés, szegedi népzene, szegedi népművészet, tehát az ösztönös, a szegedi léleknek legmesszibb tájait képező dokumentumok megtekintésével elérhetné célját: megismerné a mindezeket megálmodó és megtermő szegedi lelket a maga meztelenségében, abszolút mi-voltában. Vegyük sorra a jelzett megmutatkozásokat:

a) vallási karakter.

Ez a rész a Szeged-kutatásnak legelhanyagoltabb, legitokzatosabb, mindenesetre a legösztönzőbb, legizgatóbb, a továbbiakra nézve legtöbb sikerrel biztató pontja. Itt először is talán a momentán szegedi vallásos psychét kellene szemügyre vennünk, mint eredményt: időtlen adottságoknak és történetnek közös produktumát. Ennek megfelelően a kutatásnak egyfelől az ősi (keresztvíz előtt való) habitusnak főként folklorisztikai adatokból való lehető rekonstrukciója (minta lehet *Kálmány* Lajos: *Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya*), másfelől pedig a keresztény-katolikus hitben eltöltött évszázadoknak megjelenítése lenne a feladata.

(Mindezek után — esetleg — a szegedi lélek különös ajándékait, végső határozmányait is fel kellene mutatnunk, amennyiben ezt tudós készségekkel még megtehetjük).

β) művészi megmutatkozás.

Itt a népköltés jelenségeinek páratlan szorgalmú összegyűjtéséért a halhatatlan érdemű *Kálmány* Lajost illeti meg minden köszönet. Az értelmezésnek jórészeivel azonban saját hibáján kívül (de nem arravalóság híján) adós maradt. Ez a népköltés természetesen integráns része, vetülete a szegedi népkultúrának. Egyébként e népkultúrának mivoltát, szépséges igazságait egyrészt mint igazolást: a mögöttük rejtekező szegedi léleknek egyéb magyar tájak génuszával való titokzatos testvérségét, egyben a különösségét, saját egyéniségét, másrészt, mint a jövődő magyarságnak, új kultúrának kelesztőjét: nem okos fővel, szigorú tudósmetódusokkal, de szerető szívvel szintén meg kellene tekintenünk.

A szegedi muzsika jellemével ki sem foglalkozott. Pedig bizonyára felismernék rajta a szegedi léleknek legősibb vonásait. A dallamok *legsürgősebb* összegyűjtése, utána a stílusrétegek feltárása *Bartók* Béláék eljárása szerint egyik legaktuálisabb kötelességünk lenne. A szegedi siratók, népénekek tanulmányozása hitünk szerint a magyar népzeneről való egyetemes tudásunkat is módosítaná.

A népművészet emlékeinek összegyűjtése a szegedi Városi Múzeumban már megtörtént.

Ezek lennének szerintünk módszertanilag az elsődleges teendők: a szegedi lélek legspontánabb szándékainak, legösztönösebb cselekedeteinek felmutatása.

b) egy — mondjuk így — történeti eljárásnak, amelyet az egyes szaktudományok egyelőre külön-külön végeznének el. E kutatások természetesen helyenként alföldi problémakutatásokká tágulnának. Rendre nézzük meg ezeket is:

a) köztörténet.

Reizner János pozitivistá szintézisének új bírálata, revíziója, újabb kutatásokkal, modernebb szempontokkal kiegészítése. Az Országos Levéltár kiadatlan szegedi anyaga. Különös kedvezésekben részesítendő az újszerűbb megítélésekhez segítő gazdaságtörténeti kutatás (főként: a renaissance kereskedő városa, kezdődő pénzgazdasága, a földprobléma, népünk kereskedő szelleme, az 1879. árvíz mai napig ki nem hevert következményei stb.). Meggyőződésünk, hogy a szegedi multat csakis immans szegedi szempontból érthetjük meg és nem — más városok analógiái nyomán. Szoros kapcsolatban van a köztörténettel a

β) társadalomtörténet.

Ide sok, egészen diversusnak tetsző probléma tartozik. Ilyenek: a szegedi karakter, szociológiai leírása. Itt alapvetés gyanánt *Kovács* Jánosnak igen érdemes, bár helyenként kritikával olvasandó jellemzéseire utalunk. Okkal-móddal fel lehetne használni *Tömörkény* István, *Móricz* Pál, *Móra* Ferenc, *P. Gulácsy* Irén és mások elsősorban ugyan szépiro-

dalmi igényű portréit is. Meg kellene természetesen a legmodernebb késszülettel rajzolnunk a társadalmi fejlődés útját is: a letelepedésnek és a középkornak titokzatos idejét, a renaissance virágzását, a török kort (benne a nomadizálásnak a renaissancekor megszakadt folytatását), a kalmárszellemet produkáló mély vallásosságot, az egyes századoknak a XV. századtól kezdve mind világosabban érzékelhető életstílusát, a szegedi foglalkozásokat, a betyárélet pszichológiai előzményeit és hosszas fennmaradásának okait, az u. n. „felsőbb” társadalmi osztályokba lépés belső gátlásait és külső akadályait, a földművelő életmódra áttérés (a XIX. század közepétáján) változásait, a bevándorlóknak már két évszázad óta tartó hatásait, a régi arisztokratikus életfelfogásnak körülbelül a századvéggel kezdődő romlását és a lelkeknek szinte feltartóztathatatlan elkülvárosiasodását.

γ) nevelés, iskolázás.

Először is a családban lefolyó nevelés tipikus leírását kellene adnunk. A renaissance-Szeged magas közműveltségét értelmeznünk kellene. A franciskánusok hódoltság-korabeli lélekgyondozása is érdekes kérdés. A piaristák szellemi hatása Szegeden. A XIX. századi szegedi közoktatásnak elvi tárgyalása után meg kéne vizsgálnunk s vajjon a szegedi lélek sajátos kultúráját igyekezett-e a szegedi iskola mintegy organizálni és saját nevelő céljaira felhasználni, azaz iparkodott-e hozzáigazodni akár a múltban, akár a jelenben? A várható negatív eredmény elemzése is szerfölött tanulságos lenne a távolabbi alkalmazásokban, hatásainak vizsgálatában is.

δ) vallástörténet, szellemtörténet.

A kereszténység előtti múlt Istenezsméje. A katolicizmus középkori története. A spiritus seraphicus-nak, a franciskánus életeszmenynek diadalútja Szegeden. A renaissance-Szeged szellemi kultúrája. Keléti (bizánci, illetően orthodox) nyomok az Árpádok elején, a XV. és a XVIII. században. Kálvinizmus a XVI. század derekán. A XIX. századbeli „újhitűek”. (Nem kell tán hangoztatnunk, hogy nem a külső történet megírására gondolunk itt elsősorban, — hiszen ezt a munkát már majdnem elvégezték — de a mindenkori lélekállapotnak megelevenítésére, az igazi történeti megértésre, melynek a külső történet már csak függvénye). Rokon velük az

ε) irodalomtörténet.

A szegedi népköltési anyag értelmezését tekintenénk első feladatának. Speciális feladata lenne a XVI. századi szegedi írók (*Szegedi Kis István*, a barát *Szegedi Gergely*, a prédikátor *Szegedi Gergely* és annyi számtalan más műveinek *modern vizsgálata*. Ha lehetséges megmutatni: a szegediség mily foka hatott közre műveiknek fogantatásában? Egyéb teendők: a XVIII. század latin irodalma, *Dugonics* András új interpretációja, *Ordinansz* Konstantin és *Szegedi A. Kilit* katólikus romantizmus, a szegedi népi irodalom. A századvég szegedi irodalma (*Mikszáth*, *Gárdonyi*, *Szabados János* stb.), *Tömörkény*, a jelen.

ζ) nyelvészet.

A szegedi dialektus modern leírása: története, hatásköre, művelődéstörténeti tanulságai, a szépirodalomban való élete.

ε) egyébek.

Archeológiai és művészettörténeti, anthropológiai és ethnológiai, földrajzi és klimatológiai, természettudományi és közgazdasági problémák, illetően teendők.

Bálint Sándor.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az aranyszörű bárány a székely nép száján.

Mészöly Gedeon nagyrabecsült barátom a *Népünk és Nyelvünk* előző számában erről a kérdéstről közölt cikkének megírásakor engem is mégtisztelt kérdezősködésével, hogy vajjon a nép mifelénk, Székelyföldön aranyszörű vagy aranygyapjas bárányról beszél-e? Hamarjában nem tudtam kérdésére megfelelni; nem csengnek már a székely szavak fülembé; rég elszakadtam a szó ősforrásától, a méptől. Ehelyett írtam néhány értelmes falusi rokonomnak, kik egybehangzóan a következőkről adnak hírt levelükben:

Báránynak életében halálában szőre van, juhnak pedig így is meg úgy is csak gyapja. Rokonaim úgy írják, hogy ők „fekete Bárányt“, „fehér Bárányt“, „szőke Bárányt“ (ez a legritkább, úri nyelven szürkének mondják) és „tarka Bárányt“ ismernek. (Ezekhez a váratlan feleletekhez a kérdést következőleg vettem föl: Mondják meg, hogy emlegetik a faluban a különböző színű bárányokat, azt mondják-e „fehérszörű bárány“ vagy pedig „fehér gyapjas bárány“, azt mondják-e „feketeszörű bárány“ vagy pedig „fekete gyapjas bárány“? A kapott válasz szerint az egyik faluban egyképen se mondják, hanem színe után egyszerűen fehér bárány-ról beszélnek.) Mondják úgy, hogy „mijjen szép apró szőre van“, vagy „milyen szép göndör szőre van a báránynak“, vagy pedig „mijjen szép fodorszörű ez a bárány“. Azt írja az egyik, „hogy ha a ju idő előtt fíjazik vagy elvette a Bárányát, sajnájjuk, kivált ha már megkezdett szőrösödni“. „Mikor a bárányok nem egészen fíjatalán leöletnek, akkor használjuk még a szőrmevet, mondván, nem apró a szőre, nem használható sem prémnek, sem sapkának“. Még ilyen kifejezéseket is találunk a levelekben: „a Bárány szőrét koptatja, ha fához dörgölődik“, „szőrét veszti, ha csipkebokrok között jár“, szőrét hullatja, ha megbetegszik“, „szőrét vizgájják a sapkán, ha megítélik, kinek mijjen sapkája van“ s mikor már nincs mit megítélni rajta, „szőrekopottassá válik a sapka“.

Ebből világossá vált előttem, hogy báránynak nemcsak életében, hanem a szűcs-kezében-is-csak-szőre-van, sőt-nemcsak-a-sapkára, hanem még a sapkáról is csak a szőre kerül le.

Nem így vagyunk azonban a vett hírek szerint a „ju“-val.